

Reactie op “In de ban van de ring. Over het huwelijk als dominant construct in seksegerelateerde kwesties”, Radix 36-1, 2010, 2-21.

Samenleving en huwelijk

De drie auteurs, Derks, Tromp en Vos, benadrukken het huwelijk als een ideaal dat ontstaat als gevolg van romantische liefde. In de wereld waar wij leven is echter iets anders aan de hand. Het huwelijk gaat niet altijd gepaard met liefde, en de partners hebben niet altijd een ideaalbeeld van levenslange trouw dat hen aanspoort bij elkaar te blijven. Toch is het huwelijk er, en de band is sterk, als gevolg van inbedding in de samenleving. Het huwelijk bestaat in samenhang met factoren als bescherming en ondersteuning, rolverdeling tussen man en vrouw, het belang van nageslacht en de rechten op kinderen, overgang van bezit naar de volgende generatie door vererving, het voortbestaan van familie en stam.

In niet-westerse samenlevingen zoals op veel plaatsen in Azië en Afrika, staat het huwelijk hoog aangeschreven. Niet als een romantisch ideaal, maar eerder nog uit pure noodzaak. Er is een samenleving op Siberut bij Sumatra die spreekt over de ‘zegen van de bruid’. Deze bestaat uit de kinderen die zij voortbrengt en die voor het eigen gezin alsmede voor familie en stam van fundamentele waarde zijn. Het is niet ongebruikelijk dat huwelijken tot stand komen door arrangementen van de wederzijdse families, en zelfs zonder dat er sprake is van liefde.

Op dat laatste wijzen de schrijvers zelf ook, als het gaat om de patriarchale verhoudingen in Israel. Dat er echter soms in de Schrift wel terdege sprake is van liefde mag ook niet uit het oog verloren worden: Jakob en Rachel, Elkana en Hanna, Hooglied. Het is in ieder geval niet te verdedigen dat het huwelijk een dominant construct is van de laatste tijd, dat bepalend is voor de ethische en kerkrechtelijke kwesties die al eerder werden genoemd. Het grote goed van huwelijkstrouw werd al door Joost van den Vondel bezongen, en dat het huwelijk een instelling is, van fundamentele waarde voor de structuur van de samenleving, werd b.v. door C. Levi-Strauss beschreven. Het is een wereldwijd gegeven: een huwelijk, daar bemoeit de samenleving zich mee, om de eenvoudige reden dat er zoveel aan vast zit.

Er is in het artikel ook een tendens om de rol van seksualiteit te onderwaarden. Ik kan de opvatting onderschrijven dat een christen meer gericht zou moeten zijn op zijn plaats binnen de gemeente van Christus en op de band met Christus zelf, dan op seksualiteit en huwelijksgeluk. Terecht stellen de auteurs dat dit laatste niet als een hoogste recht moet worden beschouwd. Maar wie de seksualiteit van niet-substantiële waarde voor het menselijk bestaan acht vergeet dan wel dat hij ingaat tegen wat decennialang een heersende trend geweest is in de psychoanalyse en psychotherapie (Sigmund Freud). Let men op literatuur van de Grieken en Romeinen, maar evenzo op Middeleeuwse sagen en legenden, dan treft men dezelfde grote interesse aan voor liefde en seksualiteit. Gaan we nog verder terug en ook verder weg, naar het Midden-Oosten (Vertellingen van duizend-en-een nacht) en India (Kamasutra) dan worden we alleen maar versterkt in het beeld dat liefde en erotiek echt niet pas recent zo’n grote aandacht hebben gekregen.

Bijbel en huwelijk

Schrijvers stellen dat de neiging bestaat om ons romantisch beeld over het huwelijk in te lezen in de Bijbelse gegevens. Dat zou waar kunnen zijn. Maar dit heeft minder verstrekkende gevolgen dan de

schrijvers suggereren en dat komt omdat het niet zo is dat we een twintigste-eeuws construct in de Bijbel in lezen. Het is hooguit zo dat een huwelijksvorm die wij kennen wordt opgelegd aan een realiteit die er altijd al was. We dragen niet iets in, waar vroeger niets was, maar we leggen hooguit een hedendaags accent op een instelling die men ook vroeger kende.

Het huwelijk in Israel verschilde qua vorm niet zoveel van het huwelijk bij de volken rondom. Er wordt in de Oudtestamentische wetgeving wel een kritische houding aangenomen tegenover uitwassen die zich bij de volken rondom voordeden, maar Israel sloot zich toch grotendeels bij bestaande gebruiken aan. Zo was er ook in Israel slavernij, en daarbij kwam het voor dat slavinnen werden uitgehuwelijkt. Maar de slavernij zelf werd in Israel door humane regels beschermd, en een meisje dat als slavin uitgehuwelijkt was moest als (bij)vrouw worden behandeld en niet langer als slavin (Ex. 21:7-11, Deut. 21:10-14). Dat gold ook in de tijd dat de jonge christelijke kerk tot bloei kwam in het Romeinse rijk (vgl de correctie die Paulus geeft op uithuwelijken in 1 Kor. 7:36-38, uitleg J. van Bruggen).

Toen de Here God de mens gemaakt had bracht hij de eerste twee mensen tezamen in een huwelijk. Nadat het menselijk geslacht verdeeld raakte en een grote helft van God niets meer wilde weten, namen zij toch de instelling mee die God aan de mens gegeven had. Niet dat er geen kwalijke afwijkingen in de huwelijkspraktijken voorkwamen. Zeker wel, te beginnen met de polygamie die al meteen gevonden werd bij Kaïns achterkleinzoon Lamech. Toch was de grondvorm sterk genoeg om universeel te blijven. We kunnen zeggen dat God in zijn onderhouding van de wereld hiervoor gezorgd heeft. Door velen wordt dit algemene genade genoemd. De afwijkingen zijn te zien als een gevolg van de vloek die op de aarde en haar bewoners neerdaalde als gevolg van de zondeval van de mensen. Ook de omgang tussen man en vrouw is daardoor verstoord geraakt.

De drie kwesties

Echtscheiding en hertrouwen.

Schrijvers geven een heldere typering van twee lijnen van benadering binnen de GKV: regelethiek versus hermeneutische benadering. De eerste lijn gaat terug op, naar men meent, duidelijk aanwijsbare echtscheidingsgronden in de Bijbel: overspel, en kwaadwillige verlaten. Schrijvers laten echter zien dat er bij deze twee gronden heel vaak zo sterk per analogie geredeneerd wordt dat het niet meer vol te houden is dat men op twee gronden terug gaat. De hermeneutische benadering let op de context waarin de Bijbelse uitspraken met een verbod op echtscheiding en hertrouwen voorkomen, en voert het pleit ervoor ook de ontwikkeling in de heilsgeschiedenis en in de samenleving in de overwegingen mee te nemen.

Het is echter niet aannemelijk te maken dat de verbetering waarmee een zeker deel van de GKV-kerkgemeenschap zich verzet tegen echtscheiding en hertrouwen, terug gaat op een romantisch beeld van het huwelijk dat men aangetast ziet. Scheidingen gaan overal ter wereld met sancties gepaard, bij een stamsamenleving moeten er in geval van scheiding vergoedingen plaatsvinden, omdat er bij de sluiting van het huwelijk sprake is geweest van geschenkenoverdracht, en de positie van kinderen moet geregeld worden.

Schrijvers geven terecht aan dat het lang niet altijd zo romantisch in het huwelijk toegaat als we wensen. Ze zeggen terecht dat het huwelijk in de bijbel patriarchaal wordt ingevuld, en de vrouw

vaak als bezit van de man wordt gezien, zoals dit ook op veel andere plaatsen in de wereld het geval was en soms nog is. Maar hun stelling is dat het huidige verzet tegen echtscheiding en hertrouwen in de GKV terug gaat op dit romantisch ideaal en dat standpunt is niet vol te houden. De hoofdlijn dat echtscheiding tegengegaan moet worden is zowel in de samenlevingen op aarde als in de Bijbel zeer duidelijk aanwezig, en past dan ook helemaal bij de bedoeling die God met het huwelijk heeft, en zoals dat bij voorbeeld in Mal. 2 wordt omschreven: een verbond van twee mensen, dat voor Gods aangezicht gesloten wordt en een plaats ontvangt in het verbond dat God met zijn volk heeft.

De vrouw in het ambt.

Op dit punt wordt de vasthoudendheid waarmee een groot deel van de Gereformeerde Kerken zich verzet tegen de vrouw in het (regeer)ambt opnieuw verklaard vanuit een idealistisch huwelijks- en gezinsbeeld. De teksten waarop men zich beroept om het ambt af te wijzen passeren de revue: 1 Tim. 2 en 1 Cor. 11, en ook Ef. 5 over de verhouding tussen man en vrouw in het huwelijk. Het lijkt er echter op dat deze teksten volgens de schrijvers niet de doorslag kunnen geven, althans niet bij een hermeneutische benadering. Die stelling is m.i. echter alleen vol te houden indien de fundering in de schepping, zoals we die vinden in 1 Tim. 2, niet relevant geacht wordt, m.a.w. indien men het niet aannemelijk acht dat God de Schepper inderdaad een bedoeling heeft gehad met de schepping van man en vrouw in de volgorde zoals beschreven staat in Gen. 2. Over Ef. 5 zeggen de schrijvers terecht dat vaak een verschuiving plaatsvindt van de scopus: in plaats van de liefde van Christus voor zijn gemeente als voorbeeld te stellen voor man en vrouw gaan sommigen het omgekeerde doen: de relatie tussen man en vrouw als voorbeeld stellen voor de band tussen Christus en de gemeente, en bovendien deze verhouding in het huwelijk inlezen in de rangorde die men van kracht wil zien tussen man en vrouw in het algemeen. De waarneming inzake de verschuiving van blikrichting bij Ef. 5 is terecht. Maar het andere punt, dat er een bepaalde verhouding tussen man en vrouw door de Schepper is gesteld, kan niet wegdoen omdat Ef. 5 allereerst over een goede relatie tussen man en vrouw in het huwelijk zou gaan. Je zou de rangorde een scheppingsordering kunnen noemen. Ook deze ordening blijkt vrijwel universeel te zijn, evenals de institutie van het huwelijk. Tegelijk is het zo dat deze orde vaak wordt misbruikt, evenals het huwelijk zelf. Dat is trouwens ook voorzeggd in de woorden die God sprak tot de mens na de zondeval. Waar het mij om gaat: het is niet verdedigbaar dat de vasthoudendheid om het regeerambt niet toe te kennen aan de vrouw voortgekomen zou zijn uit een vrij recent idealistisch beeld inzake huwelijk en gezin. Het past veel eerder bij de scheppingsordering van relatie van man en vrouw.

De Nieuwtestamentische tekst dat er in Christus geen onderscheid is tussen man en vrouw (Gal. 3:28) is geen contra-instantie. Dit woord van de apostel richt zich tegen het misbruik, ook bij de Joden significant aanwezig, dat vrouwen minderwaardig werden geacht. Maar de door God gegeven orde wordt daarmee niet opgeheven. Een andere zaak is dat bij de sociaaleconomische ontwikkeling van gezin en samenleving veel traditionele rolpatronen losgelaten zijn, wat op zich geen revolutie tegen de scheppingsorde hoeft te betekenen. Bij technische vooruitgang en de sprong vooruit die onderwijs en kennis gemaakt hebben, is het mogelijk geworden dat beide echtelieden werken, en de vrouw niet aan huis gebonden is. De verhouding man-vrouw krijgt dan een andere invulling, zonder dat dit de hoofd-positie van de man aantast.

“Een specifieke visie op de onderlinge verhouding van mannen en vrouwen, verankerd in de schepping en nauw verbonden aan de visie op het huwelijk, wordt direct verbonden aan een visie op

het ambt”, zo stellen de schrijvers (10). Zij brengen daartegen in dat Paulus’ uitspraken over de ondergeschiktheid van vrouwen niet met een ambt, maar met een bepaald heersend gedrag worden verbonden. Daarop volgt hun constatering dat de leer van het ambt nog niet was uitgekristalliseerd, laat staan dat er sprake was van een heuse ambtsleer. Deze beide opmerkingen zijn juist. Ook blijft in het midden, zo zeggen zij, of de vermaningen van Paulus de verhouding binnen het huwelijk betreffen of dat hij doelt op de scheppingsmatige ordening van de seksen. Ik denk dat ook dat juist is gezien. Maar dan mag vervolgens toch de conclusie wel getrokken worden dat het zeer goed denkbaar is dat deze scheppingsmatige ordening zijn gevolgen heeft voor zowel de verhouding in het huwelijk als voor het ambt in de kerk. Het laatste is een veel logischer conclusie dan die van de schrijvers, die stellen dat specifieke verhouding binnen het huwelijk (hoofd/luister) de verhouding tussen mannen en vrouwen in het algemeen is gaan bepalen (11).

Homoseksuele relaties.

Het meest gevoelig ligt de bespreking van het huwelijk als dominant construct in seksuele relaties waar het gaat om homoseksuele verhoudingen. De argumentatie via het huwelijk als romantisch beeld van betrekkelijk jonge datum voldoet hier echter het allerminst. Het is immers historisch niet vol te houden dat afwijzing van homoseksuele relaties door christenen iets van jonge datum zou zijn. De geschiedenis is vol van bizarre hetzes tegen homoseksuelen, zowel onder de christenen als onder anderen. Aan de andere kant, het is ook nog nooit voorgekomen dat homoseksuele relaties maatschappelijk zoveel rechtsgrond hebben gekregen als nu in West-Europa het geval is. Ook al was er altijd wel sprake van homoseksualiteit, het waren toch steeds slechts bepaalde kringen of soms bepaalde dorpen of stadswijken, waar de praktijk gewoon gevonden werd, nooit was het algemeen.

Schrijvers stellen (13) dat op het eerste gezicht de ‘tegenatuurlijkheid’ van homoseksualiteit de belangrijkste oorzaak lijkt te zijn voor het gebrek aan platform om openlijk te pleiten voor het goed recht van homoseksuele relaties binnen de kerk. Maar ze komen toch ook hier uit bij de volgens hen waarschijnlijker interpretatie dat de ongemakkelijkheid samenhangt met een bepaalde opvatting van het huwelijksideaal in de kerkelijke praktijk. Dat laatste ligt niet voor de hand, het eerste veel meer.

Het argument van de ‘tegenatuurlijkheid’ wordt, zo zeggen zij, bij voorbeeld verdedigd door het feit dat homoseksualiteit geen voortplanting tot gevolg heeft. Schrijvers stellen dat het belang van voortplanting in het O.T. sterk aanwezig was met het oog op de komst van de Messias die uit het volk Israel geboren moest worden. Zal het echter niet zo geweest zijn dat al die gezinnen die niet tot de stam Juda, laat staan het koningshuis van David behoorden, heel goed wisten dat de Messias niet uit hen geboren zou worden? Toch vonden zij het krijgen van kinderen belangrijk, en dat was met het oog op de groei van het volk van God in het algemeen. Naast dit religieuze motief was er ook de kindervens om eigen huis en erfdeel in stand te houden, en dat was niet alleen bij Israel het geval maar ook en nog steeds bij praktisch alle volken.

Homoseksualiteit en vervolgens ook heteroseksualiteit zijn volgens de schrijvers pas ‘ontdekt’ in de 19^e eeuw. Voorheen was het zo dat het afwijkende gedrag gevonden werd in de wens zich voor te doen als iemand van de andere sekse, niet in het anders zijn (14). Dit roept de vraag op of het verbod zich voor te doen als iemand van de andere sekse niet juist voortkomt uit het verzet tegen het gewoon vinden van het anders-zijn of het verlangen naar het anders zijn.

De gedachte dat man en vrouw elkaar aanvullen zou iets totaal nieuws zijn en hieraan zou vroeger niet gedacht zijn. De tekst uit Gen. 2 over 'een hulp die bij hem past' spreekt echter iets anders uit, en ook de woorden die er aan voorafgaan, de uitspraak van God dat het niet goed is dat de mens alleen is.

Als het gaat over de mens als beeld van God bedienen de schrijvers zich van een constructie die het hen vervolgens mogelijk maakt om het karakter van aanvullend- zijn- op- elkaar af te wijzen. Zij stellen eerst dat vaak gezegd wordt dat de man en vrouw samen, in hun twee-eenheid, beeld van God zijn, en merken dan op dat dit idee van twee-eenheid eerder nieuw dan oud is en dus niet opgaat. Laat het zo zijn dat de opmerking dat man en de vrouw in hun dualiteit juist beeld van God zijn inderdaad wel is gemaakt (Karl Barth), dit is toch niet de algemene lijn van exegese. Veel meer is er voor te zeggen dat man en vrouw beide, ieder voor zich, beeld van God zijn. Het vervolg van de redenering dat de twee-eenheid een nieuw gedachtegoed is dat wordt ingelezen, gaat dan ook niet meer op.

Het ongetrouwd zijn van de Here Jezus wordt in de Reformatorische traditie doorgaans en m.i. terecht niet gebruikt om te zeggen dat in de tijd van het N.T. het huwelijk minder belangrijk is dan daarvoor. De reden is dat de Here Jezus zich niet aan één persoon in het bijzonder kon binden, en niet vader van een gezin worden, omdat Hij kwam om middelaar voor velen te zijn en Hoofd van heel zijn kerk.

Het ongetrouwd zijn van Paulus wordt niet zo algemeen aangenomen als schrijvers stellen. De optie dat hij weduwnaar was is ook vaak verdedigd: ongehuwde rabbijnen waren er namelijk niet (J. van Bruggen).

Dat in het N.T. een gefixeerd zijn op het huwelijk naar de achtergrond verdwijnt ten gunste van het gericht zijn op het koninkrijk van God is echter wel juist. Het is op zijn plaats dat in het rapport aan de synode van Zuidhorn, en ook in het door ons besproken artikel in Radix, deze relativisering dient om pastorale steun te bieden aan hen voor wie het huwelijk vastgelopen is of voor wie geen huwelijk is weggelegd. "Trouw, ook in omstandigheden van teleurstelling en gebrokenheid, zou mogelijk in de gemeente van Christus meer gerealiseerd kunnen worden als het persoonlijke levensgeluk niet zo zwaar zou leunen op de huwelijkse relatie maar meer gevonden zou worden in de gemeenschap met het lichaam van Christus" (18).

Als schrijvers stellen dat het niet het doel is om een pleidooi te voeren voor duurzame ontwrichting als grond voor echtscheiding, ook niet tegen kerkelijke bevestiging van een tweede huwelijk, of voor de vrouw in het ambt of voor de legitimiteit van homoseksuele relaties, maar dat ze van mening zijn dat in al deze discussies voortgang geboekt zal kunnen worden als duidelijk is hoezeer een specifieke opvatting over het huwelijk hierin een beslissende rol speelt, dan is mijn reactie dat we bij hun opvatting *op termijn* toch wel in al de genoemde zaken tot andere conclusies zullen komen dan heden in de kerken getrokken worden. Want zij stellen dat onze gedachten bij de Schriftuitleg allereerst beïnvloed zijn door een bepaald huwelijksbeeld en daarom bijgesteld mogen worden, terwijl m.i. het Bijbelse beeld over het huwelijk veel consistenter is dan schrijvers veronderstellen. Het is geen construct, maar een gegeven, geen construct van mensen, maar een door God geschonken feitelijkheid.